

Joan Veny

Circulacions lingüístiques en la Romània

[Je tiens à vous adresser mes premières paroles en français, qui pendant longtemps a été la langue véhiculaire, disons «officielle», de notre Société; mais, étant donné que notre congrès se déroule en territoire de langue catalane ou valencienne –ça n’importe– et qu’il s’agit d’une assemblée de romanistes, par conséquent, de connaisseurs actifs ou passifs des langues romanes, vous me permettez de faire mon intervention en catalan; en tout cas, on a distribué un schéma en français pour aider à la compréhension de mon exposé]

1. Introducció

Abans d’entrar en matèria voldria expressar la meua gratitud als organitzadors d’aquest Congrés per la seva amable invitació i també presentar una salutació cordial als congressistes de part de l’IEC i la seva Secció Filològica amb el desig que aquestes jornades siguin fecundes per a la Romanística. No puc deixar de manifestar la meua joia per trobar-me en el Paranimf d’aquesta universitat on vaig ser acollit generosament en el seu claustre de professors.

Quant al títol de la meua conferència, *Circulacions lingüístiques en la Romània*, voldria fer una precisió: es tracta d’il·lustrar aspectes diversos dels contactes amb el català de llengües veïnes (occità, aragonès, castellà) així com del francès.¹

2. Occitanismes

Pel que fa a les relacions dels països de parla catalana amb Occitània, no podem oblidar els 90 anys de domini de la corona catalanoaragonesa en terres ultrapirinenques i la formació del Regne de Mallorca, amb les Balears, la Catalunya del Nord i la senyoria de Montpeller (1276-

¹ Em plau expressar la meua gratitud a Jean-Pierre Chambon, de la Universitat de la Sorbona, a Francho Nagore, de la Universitat de Saragossa, a Dolors Montes i Xavier Fargas, del Termcat, i a Antoni Corcoll, per diversos ajuts bibliogràfics; també a José Enrique Gargallo, de la Universitat de Barcelona, per l’acurada revisió que ha fet d’aquest text i a Núria Jolis, de l’equip de l’Atlas Lingüístic del Domini català, per qüestions d’informàtica i cartografia.

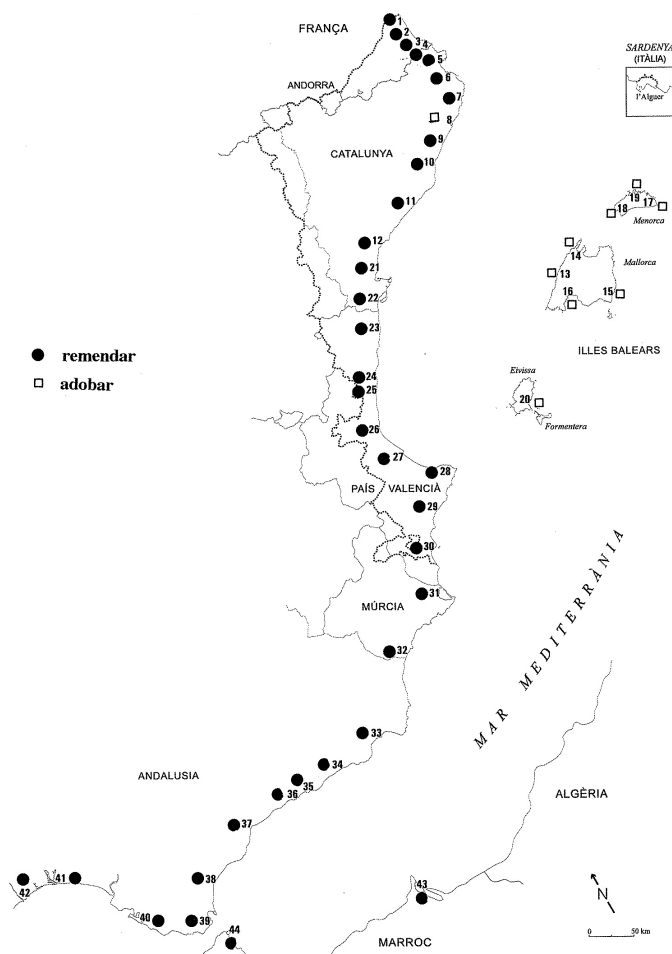
1349). També cal tenir present l'èxode d'occitans (pastors, mossos de pagès, constructors, vidriers, etc.), entre els segles XIV i XVII, cap al sud de les Alberes, amb percentatges tan alts en alguns indrets, com la conca del Llobregat, que sobta que el català sudpirinenc no hagi quedat impregnat d'occitanismes (el Rosselló és un cas a part: sempre hem dit que el rossellonès, si era més fortament gal·loromànic que la resta del català, obeïa a la potent influència occitana); en tot cas, cal remarcar un fet: les petjades d'aquella immigració han romàs solament en l'antroponímia: Moll (1982: 305-306) va dedicar un capítol a l'estudi dels cognoms de procedència occitana sedimentats en la societat catalana. N'hem comptabilitzat 52. Però a la seva llista s'hi poden fer precisions o afegir-hi altres unitats. Ho vaig fer a propòsit de *Mirabent*, *Purcet* i *Cusiné* (Veny 1996: 28, 145-159), i altres ho han fet per a *Anducas* (Anducas 1994) i *Vallribera* (Vallribera 1992); avui puc matisar que *Caus*, més que de l'occ. *caus* «calb», podria procedir d'un nom geogràfic, *Caus* (fr. *Cahors*), i que *Ariaca* (Moll, 246) no seria una variant d'*Ardiaca* sinó una feminització d'*Ariac*, vila de la Xampanya (veg. *Joan d'Ariac*, que figura com a francès a Conesa (Conca de Barberà) (Gual 1991: 68); *Cadiac* deriva, com diu Moll, d'un gentilici CATILIACUS però només indirectament, car el cognom prové del topònim *Cadillac* (Gironde) (Nègre, I: 461); és sabut que els noms d'origen geogràfic entre els immigrants occitans eren molt freqüents, com ho són altres dos absents del recull de Moll: *Sabanés* i *Cabraspina*; el primer és la translació antroponímica del topònim *Savenès* (Tarn et Garonne) (Nègre, I: 250); i el segon, del nom de lloc *Cabrespine* (Aude) documentat v. 1035, d'un anterior *Caputspina* a. 814, per atracció formal de *cabra* (Nègre, I: 322).

En canvi, la comunicació per mar sí que va provocar la introducció en diversos punts del català d'alguns occitanismes, fora de l'esfera antroponímica, pertanyents a l'àmbit de la pesca com és ara *remendar* «adobar (les xarxes)», força general, i de mots d'àrea puntual com són tort. *passard* «rèmol», men. *buldroi* «rap» i solleric *beta* «pastera», que comentaré breument.

Remendar és titllat de castellanisme al DCVB («Adobar, corregir els desperfectes d'una cosa, sobretot d'una peça de vestit, d'una xarxa, del calçat, etc.»; Tirant: *remenda sabates*); Coromines devia ser de la mateixa opinió i, per consegüent, no figura al seu *Diccionari etimològic*, com no figurava tampoc al Diccionari Fabra. La conservació del grup -ND-, propi del castellà (MANDARE > *mandar*), enfront de la seva assimilació -ND- > *n* en català (> *manar*), van orientar aquesta afirmació. I pel que fa a l'accepció «adobar sabates», que ja compta amb el testimoni del Tirant i de Busa-Nebrija 1507 «adobar la vestidura o la sabata», que afegeix derivats com *remende* i *remendó* (aquest també usat al *Procés de les olives*) sembla que la interpretació de Moll era correcta però només parcialment. La geolingüística ens posa en el bon camí; efectivament, *remendar* «adobar les xarxes» (LMP 506) es troba a tota la costa catalanovalenciana (només balear *adobar*) i continua per l'andalusina per reaparèixer, al costat de *atar*, a la portuguesa (veg. mapa 1). Però és que també la isoglossa s'allarga pel nord, per la costa llenguadociana i més enllà (Bages, Gruissan, Cabanes, Agde, Mège [Martinez; Alibert; Mistral]): «*remenda* 'n *fielat*, ramender un filet», extensible a una bóta, una vinya, etc.; derivats: *remendaire*, *remendo*, *remendage* (Mistral). Tenim documentació mallorquina del s. XIV: «són necessaris de *remendà* e scurar les cíquies que hi són» (Rosselló 1978: 66-68).

Tot i que el mot no ve recobert de l'accepció marinera, almenys podem deduir que no es tracta d'un castellanisme per l'antiguitat del document. Conclusió: *remendar* «adobar les xarxes», der.

del llat. EMENDARE, en català constitueix un occitanisme, com tants altres mots de la pesca i la navegació que han baixat de les costes occitanes (*garneu* Veny 1992, *alatxa* Veny 2011, etc.); la cartografia lingüística, la documentació, la diversitat de derivats abonen aquesta interpretació; ara bé, en castellà, especialment en l'accepció general de «adobar, reparar» (esp. les sabates, veg. der. *remendón*, *remiendo*, etc.), és evolució autòctona, com també en portuguès; i, quant a «adobar les xarxes» a les costes andaluses, podrien haver-se ajuntat l'accepció genuïna amb la de procedència occitana, atesa la baixada cap al sud d'isogloses del món mariner.

Distribució de remendar «adobar les xarxes» (LMP, 506)

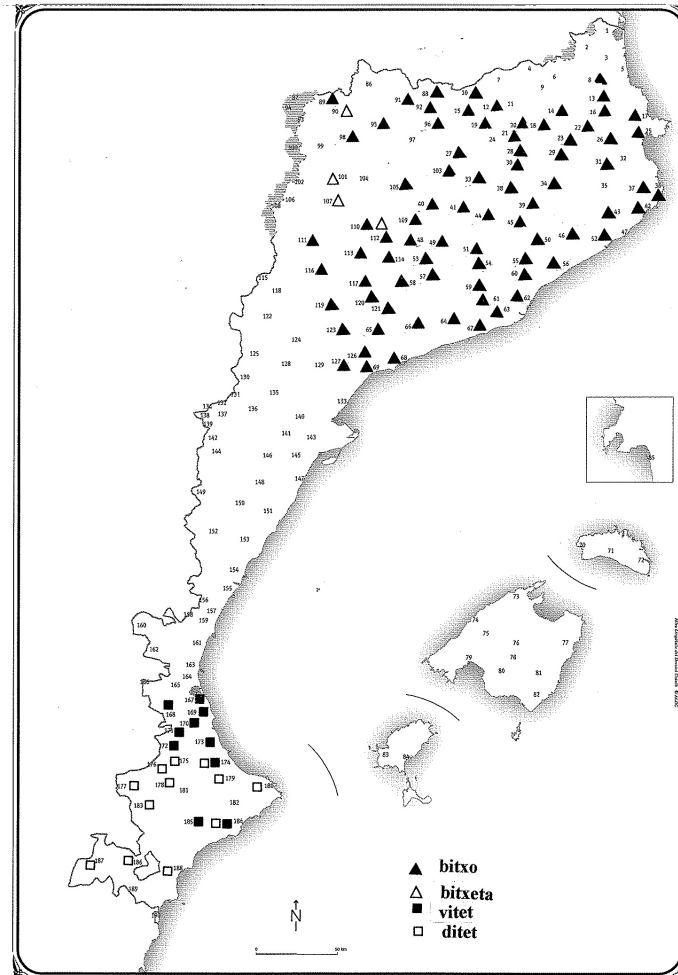
També tenim, com he dit, occitanismes locals. Tractant-se de mots referents al món del mar, han arribat a algun port català a causa de les intenses comunicacions entre els litorals de la Mediterrània occidental. Així, el tortosí *passard* «rom, rèmol, *Scophthalmus rhombus*», prové de l'occ. *pansard*, compost de *pansa* «panxa, ventre» i el sufix augmentatiu *-ard* (<

germ. HARD), formació semblant a la de *nasard* «nas gros», *botard* «bóta grossa», etc. La forma arrodonida de l'espècie va fer pensar en un gran ventre, una gran panxa, com ja explicava el naturalista Rondelet: «*pansard*, id est, *ventriculosus nos enim pansæ ventrem appellamus*» (Veny 1997: 396-397 i 2003: 371-372).

El *rap* (*Lophius piscatorius*) és un dels diversos catalanismes exportats al castellà i a l'andalús, però a Menorca es coneix també amb el nom de *budroi*: és com un naufrag en un mar de raps. Mot d'origen dubtós, en occità està documentat des del s. XV (*boudron*), var. *buldroy*, s. XIX [DHLF]), i s'ha recollit al Barcarès (*buldroi*), Leucate, Gruissan, Agde i Mège (*boudroi*) (Martínez); de l'occità va passar al francès, però no sembla que aquesta llengua hagi estat la intermediària durant la breu dominació britànica de Menorca (1713-1756, 1763-1782, 1798-1802), car en aquest cas hauria sonat [bodrw'a], escrit *baudroie*, i, a més, *buldroy* ja figura en la llista de peixos de Menorca del britànic Cleghorn, de 1751, quan encara no havia tingut lloc la dominació francesa. Per tant, hem de pensar més aviat en un contacte puntual amb pescadors occitans. Coromines apunta a un possible origen italià, però la var. *bodró* descarta aquesta possibilitat. Finalment, per acabar amb els occitanismes locals, citaré el cas de *beta / veta* «pastera, barca plana sense quilla», propi de Sóller, i «bot», de Pollença (LMP 217 i 218), que el DCVB localitza també a Alcúdia, ports als quals el mot degué arribar des de Sóller, població que, des del s. XIX, va establir intenses relacions comercials amb ports i ciutats occitanes; el mot també s'usa a l'Empordà (DECat II, 791b, 25-33; Cadaqués, Sala 1983: 73). De tota manera cal notar que hi ha alguna diferència en el referent, car en occità la *veta* és una «Barque plate terminée en pointe aux deux extrémités» (Westphal-Castelnau 1883, 134).

M'agradaria anticipar el resultat provisional de la meua investigació en curs sobre el mot *bitxo*, o *vitxo* «coralet, pebrina». El mot, com és sabut, prové del llat. *VECTE* «palanca», que, a través de «membre viril», va passar a «coralet», viu en el val. mer. *vitet*, diminutiu de *vit*. Per a explicar aquella variant *bitxo*, Coromines (1971; 2008, i DECat. s. v.) parteix del plural castellanenc *vitx* «vits», duplicat en *vitxos* i d'aquí el singular *vitxo* que, segons ell, s'hauria estès cap al nord. Però no és freqüent que les isoglosses pugin del valencià cap al nord; les excepcions són de fàcil justificació: *atzucac* és literari i *fideuà(da)* és exportació gastronòmica recent. Si donem un cop d'ull a l'extensió del mot (veg. mapa 2), ens assalten dubtes sobre tal interpretació; creiem més aviat que l'occità hi té un paper transmissor, car en aquesta llengua el pas de *VECTE* a *viech* és normal, amb la palatalització del grup -CT-, com la del seu derivat *bitchoet* que designa un altre marisc, el «*Microcosmus sulcatus*» (fr. *violet*, it. *uovo di mare*) (Martínez), amb una imatge també de tipus fàl·lic (Luther / Fiedler 1968: 151-152 i làmina 39); i tot això sembla que ens situa en el bon camí.

Atesa l'afinitat de l'occità i el francès, quan es tracta de destriar la influència d'una d'aquestes llengües sobre el rossellonès, dialecte que hi és particularment sensible a una i altra, hem assistit de vegades a alguna precipitació. És evident que és difícil en casos com *acier* «acer»: només la documentació ens traurà de dubtes; si és anterior al s. XVI, serà occità; si posterior, serà francès. Però en altres casos, algunes obres lexicogràfiques, com el benemèrit DCVB, s'han decidit erròniament pel francès, quan en realitat la llengua prestadora és l'occità; així *llebrau* «llebretó» no és préstec del fr. *levraut* sinó de l'occ. *lebraud* (veg. Alibert); *saule*, no del fr. *saule*, sinó de l'occ. *saule*; *badaina* (-aine) «tipus d'enformador», més que del fr. (Barri 1999), ho serà de l'occ. *bec d'aine*; etc. (veg. Veny 1980).

Alguns noms del «bitxo» (ALDC, 1249)

3. Francesismes

Els gal·licismes estrictes han estat objecte d'atenció sobretot per part de les gramàtiques històriques. Donen importància als medievals (*clotxa*, *sarjant*) i, entre els moderns, se'n seleccionen de normatius (19 en Badia 1951: 47); menys en Moll (1952: 59), i Duarte-Alsina (1984); i s'esmenta la notable francesització del rossellonès (estudis de Gallart, P. Verdager).

Com a treball de conjunt, la tesi de Montserrat Barri (1999) n'és la més seriosa contribució, amb un estudi del marc històric (relacions comercials, literàries, immigratòries), interferències, classificació per àrees temàtiques [militar, indústria i ciència, marina, construcció, literatura], adaptacions gràfiques, fonètiques, morfològiques i semàntiques, calcs, usos locals (Andorra, València), etc. Aquest magnífic estudi es pot completar amb altres unitats, com veurem, que han passat per malla a l'autora (*obscurantisme, obscurantiste, desvelar*, etc.).

Sobre aspectes diversos dels gal·licismes i altres manlleus (canals de penetració, marques dels manlleus, adaptació o no, diacronia, documentació, etc.) vaig ocupar-me en diverses ocasions (Veny 1991 i 2008). Ara voldria referir-me a alguns punts no abordats anteriorment o sols d'una manera parcial:

1) Cal tenir en compte la presència de francesismes pertanyents al lèxic sectorial, especialitzat (sovint absents a Barri 1999): *falla* en geologia (← fr. belga *faille*, postverbal de *faillir*), *alerio* en heràldica, *ancestre* en paleoantropologia, *sirà* en viticultura i vinificació, *coulant* en gastronomia, *ventilet* en òptica, *urlia* en medicina, *fantoma* en radiologia, *bandó* en indumentària, *noio* (← fr. *noyau*) en metal·lúrgia, etc.² Els calcs han estat freqüents, encara que no se'n doni compte generalment: *brou de cultiu* (DIEC) o *caldo de cultiu* és una traducció de *bouillon de culture* (s. XIX). Calcs que poden afectar la fraseologia; per ex., tinc la impressió que *caure dels núvols* «venir (una cosa) sense haver estat esperada», sense tradició en català, és un calc del fr. *tomber des nues*, com d'altra banda ho és en l'it. *cascare dalle nuvole*, LEI.

2) Hi ha una colla de mots, generalment cultes, dels quals els diccionaris històrics ni el llibre de Barri no fan constar la procedència francesa (potser a través del castellà³ però no necessàriament) com són *carbur* (-uro) ← fr. *carbure* 1787 TLF, 5, 188b; *carburant* < fr. *carburant* 1905 TLF, 5, 189b; *carburador* < fr. ← *carburateur* TLF 1866, *carburació* ← fr. *carburation* 1866, TLF, 188b, *bicarbonat* ← fr. *bicarbonate* 1825 TLF, 4, 460a, (*àcid carbònic* ← fr. *carbonique* 1787, TLF, 5, tots ells no datats al DECat (però sí *carburant* i *carburació* 1954 al DG; *carbònic* 1932 al DG; *bicarbonat* 1934 al DCVB).

3) El francès ha estat sovint una via indirecta de penetració de manlleus a altres llengües. Els diccionaris etimològics tenen una tendència a enllaçar en l'eix històric un neologisme directament amb el mot d'una altra llengua, en general el grec o el llatí, sense tenir en compte que pel mig hi ha una altra llengua que fa d'intermediària. En el DECat de Coromines alguns casos s'alliberen d'aquest pecat; per ex., per a *sistema*, *biografia* i *dèficit* s'explicita que ens han arribat a través del fr. *systeme*, *biographie* i *déficit*; però no sempre és així: per ex., *òmnibus* «autocar», mot avui en desuetud, és sens dubte mot llatí però que ens ha pervingut des del francès: Bofarull (1880: 60) ens ho testifica («nom de quatre dies portat de França»). Igualment *fil·loxera* i *agenda* no ens han arribat des del grec i el llatí, respectivament, sinó a través del francès.⁴ Evidentment, la documentació ajuda a detectar la prioritat cronològica d'una o altra forma i, doncs, quina és la forma manllevada.

Altres vegades la cadena de transmissió d'un gal·licisme ha estat el castellà, com és el cas de *còmoda* «calaixera», que té el seu origen en el fr. (*armoire*) *commode* però sens dubte a

² Dec aquesta informació als materials presentats al Consell Supervisor del Termcat al llarg de diverses sessions de treball.

³ Veg. *carburo*, *hidrocarburo*.

⁴ Per a casos semblants del castellà, veg. Thibault (2009: 115-117).

través del cast. *cómoda*, com ho indica la seva accentuació; igualment *pupurri* (← cast. ← fr. *pot pourri*).

4) No podem oblidar els casos en què el francesisme arribat fa la competència a un mot de la llengua d'arribada, com és *endívia* «escarola» al qual s'ha superposat *endívia* «varietat de xicoira» cultivada a Bèlgica, pres del fr. *endive*, incorporat al DIEC com a primera accepció; atès que no es tracta d'una escarola sinó d'una xicoira, potser hauria estat millor, com proposa algú, *xicoira de Brussel·les*, amb el problema que veurem de vèncer el prestigi del mot importat (Beltran 2010: I, 309).

5) Té interès el francesisme geogràfic, és a dir, el limitat a una àrea reduïda, a un dialecte. El cas del rossellonès és emblemàtic per la intensitat de la influència francesa arran de la incorporació a l'estat francès dels antics comtats ultrapienins, influència realitzada d'una manera progressiva des de la interdicció als rossellonesos de cursar estudis al Principat (1673) i la predicació de la Quaresma a Perpinyà en francès (1676) fins a l'ensenyament obligatori en aquesta llengua (1881). No il·lustraré la força d'aquest impetu centralista i jacobí (vg. Gallart 1994, Verdaguer 1974, 2002) que, juntament amb els nombrosos contactes amb l'occità, ha proporcionat al rossellonès una fesomia marcadament gal·loromànica, més que la resta del català, però sí que voldria donar uns exemples que il·lustren els resultats del fort bilingüisme (o diglòssia) que aquella àrea ha viscut (o ha patit). Les enquestes per a l'ALDC (anys 70 del segle XX) em van fer conèixer fenòmens no observats fins ara com la *-s* adventícia present en la variant *quilomestres* ← *quilometres* «quilòmetres» que s'explicaria pel coneixement per part dels parlants de la correspondència entre fr. *fête*/cat. *festa*, fr. *pâte*/cat. *pasta*, etc. i, per regla de tres, fr. *quilmètre*/cat. **quilomestre*; a la mateixa quarta proporcional respondria la variant *cosquilla* «copinya, carculla» (← fr. *coquille*). Tanmateix, el fenomen podria haver arribat, obeint al mateix factor, amb la immigració occitana, car, com em comunica gentilmente el professor Chambon (1.XI.2010), *kilomèstre* i *mèstre* estan documentats ja el s. XIX al FEW (s.v. METRON i CHILIOS) per a poblacions dels departaments de Cantal i Hautes / Pyrénées, *mèstre* ha estat recollit pel mateix Chambon de boca de parlants de Monteil (Cantal), regió de Guitalens (Tarn) i gascó de Bigorre (Hautes / Pyrénées) mentre que *kilomèstres* apareix en textos de Google relatius a Vendargues (Hérault) i Pont de Salars (Aveyron) (consulta 20-IX-2010).

En semàntica, passa quelcom semblant: la distinció entre *preu* / *premi* del català desapareix a costes del bilingüisme quan s'usa *preu* amb els dos sentits («el preu dels préssecs» i «ha tingut el primer preu» = fr. «le prix des pêches» i «il a eu le premier prix»).

Un altre espai que ha albergat gal·licismes generalment no existents a la resta del català és Andorra. L'escola francesa, el veïnatge amb França, la presència d'estudiants andorrans a la universitat de Tolosa han socialitzat formes com *lycée*, *rentrée*, etc. (cf. Barri; Sans).

El valencià coneix alguns francesismes exclusius com *basquet* «recipient per a la fruita», compartit pel tortosí i estès cap a l'interior de la Península (Gargallo 1993) o *clarió* «barreta de guix i greda per a dibuixar o escriure», adaptació del fr. *crayon* però probablement a través del castellà *clarión*. També el fr. *sécateur* «eina per a tallar raïms» no es troba sols al Rosselló (*secatoeur*, *secator*) i poblacions sudpirinenques (Oix, Bassegoda), sinó que arriba a punts valencians (Benissa, Teulada) sota *sicató* (ALDC).

Les relacions de Sóller (Mallorca) amb França i la presència de sollerics a terres franceses, a través del comerç, especialment de taronges, han deixat algunes petjades en el seu parlar mallorquí, que l'isolament geogràfic va ajudar a mantenir (la carretera que l'unia a la resta de

poblacions de l'illa és de finals del s. XIX, i el tren, de 1912). Gràcies a l'estudi de Corbera (1981), sabem que estan arrelats mots com *carrota*, *recolta*, *arramassar*, *pantufles*, *retreta* «paga de jubilat»; que alguns coincideixen amb la normativa (*vacances*, *portamonedes*); que altres són decadents (*picura* «injecció», *bureu* «escriptori», *vianda*, *vuatura*); hi afegiria *trussó* «noviances, aixovar» (ALDC, PALDC); a notar que la *r* uvular s'ha instal·lat en una part important de la població, fins dels qui no havien emigrat a França. Un cas semblant a aquest «efecte retorn» és el de s'Arracó (Montoya-Corbera, 1998), amb mots freqüents com *carrota*, *sac*, *vatura*, *memé*, *pepé*, etc.

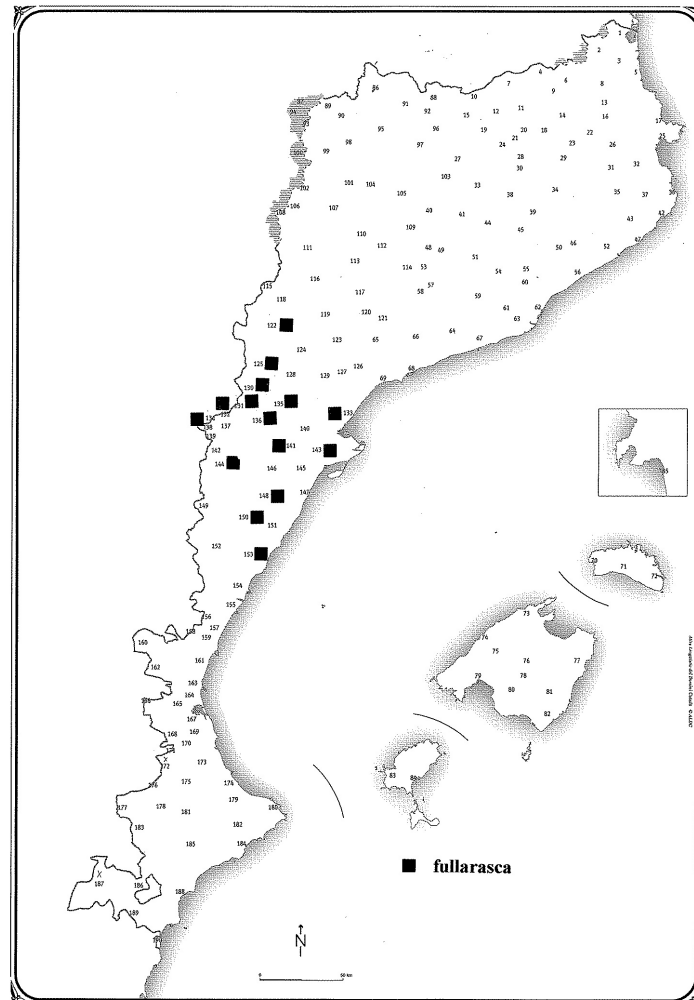
4. Aragonesismes

Dins el català occidental, del Delta de l'Ebre cap al sud, apareixen un seguit de mots o de tractaments fonètics que es desmarquen de la meitat occidental (tret sovint de la franja ponentina) i que tradicionalment han estat atribuïts al mossàrab. D'una manera especial, Coromines s'ha mostrat procliu a aquesta interpretació que algú ha titllat de «mossarabomania» (Colón 1997: 347-386). La investigació més aprofundida dels darrers anys, basada en la geolingüística i la tradició documental, ha fet veure la feblesa d'aquests resultats (que podrien haver amagat una ideologia) i han trobat la solució en la presència aragonesa que es desprèn del repoblament de les terres meridionals on aquella participació va conèixer percentatges entre un 20 % i un 50 %, compartit amb la població de parla catalana (Guinot 1999). D'aquesta manera variants fonètiques com *llanda* «launa» o *gemecar* «gemegar» o unitats lèxiques com *colmena* «rusc», *lloma* «serrat», *lapo* «galtada»; «escopinada», *mortitxol* «albat», *catxillada* «cadellada», *assagador* «carrerada», *corbo* «cistella», etc., constitueixen evidents aragonesismes incrustats en el sistema del valencià (Colón 1993, Casanova 2001, Martines 2002 i 2009, Veny 2002, 2009b i 2011). Evidentment que l'arribada a València d'immigrants aragonesos, segle rere segle, va reforçar tal influència a propòsit de la qual voldria notar dos fets puntuals, però eloqüents: 1) la inclusió en l'*Spill* d'un refrany aragonès:

aragonès / ne diu bon ves: perros qui lobos caçan, lobos los matan

2) A mitjan s. XVIII Carles Ros compon uns poemes populars on s'enumeren 150 jocs practicats a la ciutat de València, la majoria en valencià, però sense que n'hi faltin en castellà o en l'aragonès castellanitzat dels aragonesos (no oblidem la castellanització dels arribats després del s. XV procedents sobretot de la plana meridional turolenca): *primera sin tocar*, *quantos dedos hay detrás*, *a sapo quedo*, *toma la lança padre*, etc. (Veny 2011).

La densitat d'aquesta colonització i d'ulteriors immigracions posa al descobert aragonesismes valencians sobre els quals no s'havia cridat l'atenció, com és el cas del mot *fullarasca* «fullaraca, fullaca». Trobem el mot en diversos punts del valencià (veg. mapa 3), enfront de *fullaca* o *fullaraca*; per tant, no hi ha dubte que és tributari de l'arag. *follarasca* (Biescas, Panticosa, Sallent de Gállego [Andolz, s.v.]), congènere del cast. *hojarasca*. Hi podria afegir *milorxa* «estel, miloca» (cast. *cometa*, fr. *cerf-volant*) o *esvarar* «relliscar» (cast. *resbalar*, fr. *glisser*), que estudiaré en una altra ocasió.

Àrea de *fullarasca* (ALDC, Q. 1373)

5. Castellanismes

La influència del castellà sobre el català, iniciada tímidament el s. XVI per diverses causes (esplendor militar de Castella, literatura brillant, manca de Cort a Barcelona, ordes religiosos castellanitzats, edicions en castellà, etc.), va esdevenir intensa amb el triomf de Felip V i l'abolició de les institucions de Catalunya, València i Balears i la prohibició de la llengua pròpia. La recuperació lingüística i literària, especialment al

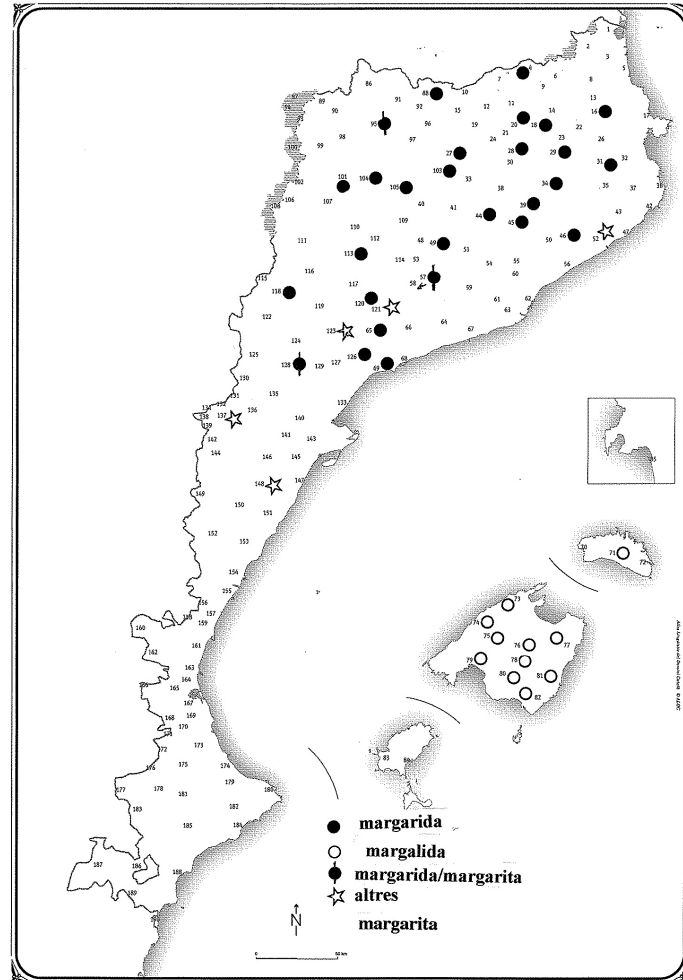
Principat, amb la Renaixença, coneixerà el fre de les dictadures (Primo de Rivera 1923-1930; Franco 1939-1975) fins que, amb l'adveniment de la democràcia, assistirem a un cert recobriment de la normalitat.

No em proposo aquí d'estudiar el procés de castellanització i els seus resultats; a causa del contacte constant del castellà, a diversos nivells (administratiu, escolar, social), el català es va veure deturpat amb interferències que van provocar una reacció natural d'autodefensa tot combatent les intromissions amb propostes genuïnes. Van sorgir d'aquesta manera una pila de llibres condemnatoris dels barbarismes que degradaven la puresa de la llengua, actitud que continua als nostres dies (veg. Espunyes 2010). De les conseqüències d'aquest contacte de llengües m'ocuparé breument aquí.

Però abans d'endinsar-me en el lèxic, voldria cridar l'atenció sobre un intrús morfològic, el sufix *-ó* (< llat. *-ONE*) amb valor augmentatiu. En el català històric i general, aquest sufix ha tingut tradicionalment un ús diminutiu (*finestró*, *butxacó*), però en valencià trobem sovint mots on aquell morfema ha adquirit valor augmentatiu: *maeixó* «madeixa gran» (ALDC, 1016), *gerró* «gera gran» (PALDC, 220/ però diminutiu 83, 84, m. 215), *margaritó* «margarida grossa» (ALDC Q. 1202), *dentons* «ullals» (ALDC, 50; PALDC, 48), *espigó* «espigot (del blat de moro)», (ALDC 606), *costuró* «costura de la pell» (DCVB). Hi podria haver col·laborat l'aragonès, que també coneix l'augmentatiu, però en pocs casos (per ex., *manchón* «fuelle de la herrería» Alvar 1953: 278) enfront del caràcter diminutiu (com *manzañón* «manzana pequeña y verde», *ventañón* «ventana pequeña», *natón* «pájaro recién nacido», etc., Andolz, Nagore 1977: 180-181). Això em suggereix la necessitat d'estudiar històricament els avatars del suf. *-ot*, diminutiu al nord (*peixot* «peix petit») però augmentatiu al sud (*peixot* «peix gros»), evidentment per raons internes.

Els afanys correctors van provocar algun excés de manera que, per tal d'augmentar la distància respecte de la llengua agressora, la llengua literària va rebutjar formes catalanes que tenien un correlat en castellà: *vídua* va substituir *viuda*, l'única forma popular (veg. Veny 2011); durant un cert temps va caure la maledicció sobre *verdader* i a favor de *vertader*; els equivalents castellans *viuda* i *verdadero* eren els causants d'aquest rebuig. Un major coneixement de la tradició lingüística i de l'ús social ha fet acollir més tard els dos mots (DIEC). Recentment trobem recialles d'aquesta actitud; així, el nom de les barques d'immigrants que arriben a les costes de la Península, en castellà *patera*, ha estat adaptat en català en *pastera*, tot i posseir una i altra embarcació una estructures ben diferents; l'origen del mot castellà és un derivat de *pato*, perquè la barca servia originàriament per a caçar ànecs (*patos*) (Kunz 2009), estès a les barques dels immigrants potser per la seva estretor. També hauria pogut induir a la substitució una suposada i inexistent aspiració de la *-s* implosiva, **pahtera*, pròpia de l'andalús. *Pastera* tenia més patent de catalanitat.

Altres exemples de rebuig de variants afins a les castellanenes, que es resisteixen a conivir amb les diferenciades, són *remediar*, que no ha vençut l'exclusivitat de *remeiar*, les dues formes coexistents durant segles (veg. DCVB, DECAt), com també *margarita*, variant culta, però popularitzada, amb gran extensió, de *margarida*, l'única considerada normativa (vg. mapa 4 i ALDC), potser perquè aquella, *margarita*, es reservava per al significat originari de «perla» i així prevalia el criteri de dos mots per a dos significats.

Variació formal de *margalida* (ALDC, Q. 1202)

Un altre aspecte del bilingüisme (o de la diglòssia) és com aquest pot generar noves variants. És el cas de la *variça* (pl. *varices*) «dilatació permanent de les venes, generalment de les cames», pres del llatí *VARICE*, però que, des de 1950 (DECat IX, 54a), va rebre la competència d'una forma popular, *varius*, que no ha entrat en el corpus normatiu fins el 1995 (DIEC) i que, al meu parer, s'ha d'explicar a la llum del bilingüisme car, en el fons, el parlant català coneixedor de les dues llengües ha tingut present el model de parelles cast. *perdiz* - cat. *perdiu*, *actriz* - *actriu*, *cicatriz* - *cicatriu*, etc. i, per atracció d'aquest model, ha format *variu*, que no podem interpretar com una evolució de *c'* (*PACE* > *pau*), atesa la cronologia tardana del mot.

No falten homonimitzacions a causa de la convivència de formes: el *siluro*, nom castellà del silur, espècie forana d'aigua dolça, en poblacions del Bages és conegut com a *cirilo*, per

atracció paronímica del nom propi també castellà, potser inicialment amb to humorístic.⁵ Caldria afegir aquí els encreuaments entre mots d'afinitat formal de les dues llengües: *xuclar* s'ha vist acompanyat del nouvingut *xupar* i el valencià ha format l'híbrid *xuplar*; o les adaptacions abruptes, bé que locals, com el val. meridional *anzol* «ham» (← cast. *anzuelo*); o les llibertats abusives d'algun lexicògraf: cast. *parrilla* → *parrella* «graella», cast. *ardilla* → *ardella* «esquirol», cast. *tuercecuello* → *torcecoll* «colltort (ocell)».

No seria sobrerera una referència als «castellanismes a mitges», és a dir, mots de forma castellana però que han pres un altre significat en el sistema català: mall. *patatilla* «patata de xurreria»; *cordoncillo* «cadeneta d'or al voltant del coll», *soguilla* «cadeneta usada com a collar» (DECat), val. mer. *caído* «desmai» (ALDC), *iema* «nineta de l'ull» (Veny 2000), nord-occ. *mangala* «bastó de passeig» (← cast. *bengala* «caña de Indias de que se hacen bastones; insignia de mando militar, a modo de bastón»).

Conseqüència també del bilingüisme és el trasllat al castellà, entre escriptors i intel·lectuals catalans, d'expressions i construccions pròpies del català: *parecer* construït en subjuntiu («Parece que vaya a llover»), *encontrar a faltar* «echar de menos», *yo de Vd.* «yo en su lugar», *antes no* «antes que» («antes no lleguen»), *igual como* «igual que» (Seco 1965), *visitarse* «ir al médico». El catalanisme sobretot sintàctic queda diluït dins construccions compostes d'elements lèxics castellans. El conjunt és un calc del castellà, encara que les unitats que el componen siguin castellanès.

Però en el canvi de codi ressalta el caràcter no genuí dels mots que pot afectar els que aparentment són de traducció difícil, de camps semàntics específics, com és l'iccionímic. En 1786 el regent botifler de Mallorca, Jorge de Puig, en una llista de peixos de la mar insular, feia traduccions mot a mot dels iccionims balears (*cap d'olla* → **cabeza de olla*, cast. *calderón*) però sovint es quedava amb el nom mallorquí (*bot, càntara, padàs, raò*, etc.) (Veny 1994); ara bé, sobta, més d'un segle després, quan ja hi havia diccionaris bilingües català-castellà, llegir en un anunci de «Ostras y mariscos» de *La Vanguardia* de 21-I-1911, «camarones, percebes, *cupiñas*, bieyras, sapas, *garotas*» on s'esmunyen els catalanismes *cupiñas* per *conchas* i *garotas* per *erizos de mar*, deixant a part el mot *sapas*, «varietat de cranc», que deu ser tributari de l'asturià.

6. Altres estrangerismes

Altres llengües no romàniques, més allunyades de la llengua d'arribada, han enriquit el català. Sovint ha estat per via indirecta i amb resultats diferents segons la llengua medidora; així, l'anglès *scottish*, a través del francès, va arribar al català de França sota *escotix* (o *escotige*), mentre que de l'alemany, a través del castellà, va arribar a la resta del català *x[o]tis*, *x[ɔ]tis*, *x[ɔ]tris*. Cent anys enrere, quan l'analfabetisme coneixia cotes altes a casa nostra, alguns mots arribats o estesos per via oral es van adulterar de diverses maneres: sense sortir

⁵ El Sr. Valentí Roig, representant de l'Associació Joanenca de Pesca, de Sant Joan de Vilatorrada (Bages), va dir davant la Comissió de Medi Ambient i Habitatge del Parlament de Catalunya que, entre les espècies foranes que amenaçaven les autòctones, hi havia el «cirilo» (comunicació de Joaquim Roig Ortiz, 15 juny 2009).

dels balls, l'angl. americà *fox-trot* es va diversificar en *fokstrof* 46, *fostrot* 114, *fastroft* 131, *focstrop* 141, etc. (ALDC 607).

Recentment la globalització ha provocat el coneixement de noves realitats (menjars, begudes, indumentària, fauna, flora, danses, política, ideologia, etc.) i, doncs, l'entrada de nous mots difosos sobretot pels mitjans de comunicació i també per contacte (restaurants orientals, nova vestimenta), majoritàriament a través del francès i sobretot de l'anglès.

I així se'ns han fet coneixedors neologismes diversos. Avui, pel que fa a l'àrab, podem menjar *falàfel* en un restaurant marroquí, sabem de la intolerància dels *talibans* o participem en la polèmica del *burca*. En l'àmbit japonès, podem assaborir el *sake*, entretenir-nos amb el *sudoku* o practicar arts marcial com el *judo*. Del món cultural xinès havíem incorporat el *caolí* i el *xarol*, però ara podem condimentar els nostres plats amb *quètxup*, tastar una fruita exòtica com és el *litxi*, cuinar un plat amb un *wok* o cuidar la nostra salut amb un derivat del *ginkgo*. Del sànscrit procedeixen *ioga*, sistema ascètic hindú (1995 DIEC) i **bindi* «adhesiu rodó al front de les dones índies», aquest encara absent dels diccionaris. Del rus, ja el s. XIX, a través del francès havíem rebut mots com *tsar* 1840 o *mamut* 1868; més tard *txeca* «policia política soviètica», *vodka* 1925; i després de la Segona Guerra Mundial, *datxa* 1968 «casa de camp russa», *gulag* «camp de concentració», *nomenklatura* «classe dominant a l'URSS» (Buchi 2010). Fins i tot un esdeveniment esportiu, com el darrer Mundial de Futbol d'Àfrica, ens ha aportat un neologisme de sonoritat insuportable, les *vuvuzeles* o trompetes del soroll, procedents del zulú.

Dels neologismes té cura el Termcat, que estudia la seva adopció, adaptació o substitució en la llengua d'arribada, el català en el nostre cas, a través d'informes meticulosos, ben documentats, on es tenen en compte els equivalents en altres llengües, l'ètim, la consulta a especialistes de cada àrea temàtica, el grau d'implantació del mot, etc. Quan el terme ha esdevingut mot de la llengua comuna, pot passar al Diccionari normatiu. No és treball fàcil perquè les propostes que es fan, en un esforç d'aclimatació lingüística en la llengua d'arribada, sovint no arriben a socialitzar-se, a esdevenir peces vives del sistema, a causa de la força del neologisme prestigiós; és el cas de *outlet*, triomfant davant la proposta de *botiga de fàbrica*, fenomen que també es dona en llengües amb estat, com l'italià, on *vendistica* per *marketing* o *fubbia* per *smog* continuen sent alternatives frustrades (Arqués ap. *Espais*, 153). David Jou, físic-poeta, membre del Consell Supervisor del Termcat, ha plasmat en bells versos dedicats a aquest organisme el repte d'incorporar nous mots, els dubtes que assalten, l'arduïtat de la tasca, la incertesa del futur:

a la proa del llenguatge les paraules ja no són
ni una plàcida rutina ni una amable confiança.
A la proa del llenguatge el món és nou,
la vida hi canta i el futur hi balbujeja,
els mots es fan baralla i enrenou
i la incertesa hi tempesteja.
Triar, buscar, adaptar, jutjar, discernir,
incorporar mots nous on xiuxiueja el destí,
tractar de convèncer els usuaris
A la proa del llenguatge, si hi aneu, podreu sentir
quin vent de futur hi ha en el fons dels diccionaris.

Tota llengua es renova constantment. Uns elements s'hi jubilen, uns altres causen alta en el sistema. A referent nou, mot nou, si més no en el contingut, obeint a raons internes i externes. És evident que és difícil posar fre a l'allau de neologismes externs que reflecteixen el progrés, auge i projecció internacional de la vida moderna i que poden mantenir la seva estructura, adaptar-se al tarannà de la llengua d'arribada o sofrir una substitució pouada en les fonts genuïnes de la llengua. Sabem que no és el mateix proposar que acceptar i socialitzar un producte lingüístic, sigui terminològic, sigui de llengua; els mitjans de comunicació hi tenen un paper que no sempre exerceixen plenament; no s'han d'obrir les portes indiscriminadament a tot allò que ve de fora, sinó que, quan sigui possible, portats de la prudència i el realisme, ens hem d'acostar al nostre patrimoni, encara que sigui d'un racó del territori; així, el mot anglès *sulky* de la cursa al trot té un equivalent en el català balear *cabriol*; l'esgarrifós calc semàntic **pols* del cast. *pulso* troba un bon substitut en *torcebraç*; etc. Nogensmenys, no cal fer-se excessives il·lusions respecte a les alternatives pròpies davant el prestigi dels mots forans, la inèrcia i tarannà acomodaticí dels usuaris o la permissivitat dels mitjans de comunicació.

7. Conclusions

En resum i a guisa de conclusions:

a) En occità no han quedat rastres lingüístics de la immigració; només l'onomàstica n'es testimoni; queden a part els ictiònims –i noms relacionats amb la navegació– arribats a través de les relacions marineres.

b) Hem afegit alguns francesismes a la llista ja establerta i hem insistit en el caràcter del francès –i eventualment del castellà– com a llengua intermediària de molts neologismes.

c) Un nou corrent historicista, del qual en part hem estat responsables, ha substituït els mossarabismes del valencià per aragonesismes, dels quals hem donat un nou cas.

d) Al llarg d'un moviment de restauració normativa del català: 1) es van fer adaptacions a voltes absurdes (*torcecoll* per *colltort*); i 2) amb el prurit d'aconseguir un distanciament de la llengua d'interferència, es van rebutjar aparents rèpliques del castellà (*remediar*), algunes afortunadament amnistiades (*verdader*).

e) Els neologismes inherents a la vida moderna tenen en el Termcat un organisme ordenador de rang internacional; els problemes d'adopció, adaptació i/o substitució afecten també altres llengües romàniques arrossegades sobretot per la terminologia anglesa.

I tanmateix, pel que fa a aquest apartat, no és aquest el repte del català, sinó l'assumpció per part de l'estat de la pluralitat lingüística, la massivitat de la immigració, les decisions del Tribunal Constitucional esperonades per partits hostils a la catalanitat, els recursos del Defensor del Poble –de quin poble, em pregunto– que posen entrebancs a la plenitud d'ús de la nostra llengua; una llengua ancorada en la profunditat de la història, el voler de la societat, la brillantor d'una literatura, en suma, en l'orgull i la dignitat d'un poble que malda per continuar sent un patrimoni viu de la romanitat.

Bibliografia

- ALDC= Veny, Joan / Pons Griera, Lúdia (2001-2010): *Atles Lingüístic del Domini Català* (5 vols.). Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
- Alibert, Louis (1966): *Dictionnaire occitan-français*. Toulouse: Institut d'Études Occitanes.
- Alvar, Manuel (1953): *El dialecto aragonés*. Madrid: Gredos.
- Andolz, Rafael (1977): *Diccionario aragonés*. Zaragoza: Librería General.
- Anducas, Caterina (1994): *Origen del cognom Anducas*. In: *Societat d'Onomàstica. Butlletí interior* 58, 8-12.
- Badia, Antoni M. (1951): *Gramàtica històrica catalana*. Barcelona: Noguer (ed. catalana, València: Tres i Quatre).
- Barri, Montserrat (1999): *Aportació a l'estudi dels gal·licismes del català*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
- Beltran i Cavaller, Joan S. (2010): *Vocabulari de cruïlla. Els mots de les terres de l'Ebre i del Maestrat en el context del català formal* (2 vols.). Benicarló: Onada.
- Bibiloni, Gabriel (2009): *Amb bones paraules. Pastera, sense rumb ni timó*. In: *L'Espira*, suplement cultural del Diari de Balears, 4 juliol.
- Bofarull, Antoni (1880 [1982]): *Costums que es perden i records que fugen. Reus 1826-1840*. Reus: Centre de Lectura, 9.
- Buchí, Eva (2010): *Bolchevik, mazout, toundra et les autres. Dictionnaire des emprunts au russe dans les langues romanes. Inventaire-Histoire-Intégration*. Paris: Centre National de la Recherche Scientifique.
- Casanova, Emili (2001): *Llengües en contacte a l'Edat Mitjana al Regne de València: el cas de l'aragonés i del castellà*. In: Cano, M. Antònia et al. (edd.): *Les claus del canvi lingüístic*. Alacant, 125-160.
- Cleghorn, George (1751): *Observations on the epidemical Diseases in Minorca from the year 1744 to 1749*. London.
- Colón, Germà (1993): *Visió romàntica sobre alguns «mossarabismes del català»*. In: *ACILLC IX 2*, 253-299.
- (1997): *Estudis de filologia catalana i romànica*. Barcelona: Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana / Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- Corbera, Jaume (1981): *Gal·licismes a la vall de Sóller*. In: *Randa*, 12, 83-88.
- Coromines, Joan (1971): *Lleures i converses d'un filòleg*. Barcelona: Club Editor.
- DCVB = Alcover, Antoni M. / Moll, Francesc de B. (1930-1962): *Diccionari català-valencià-balear* (10 vols.). Palma de Mallorca: Moll.
- DECat = Coromines, Joan (1980-2001): *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*. Barcelona: Curial / Caixa de Pensions «La Caixa».
- DG-1 = Fabra, Pompeu (1932): *Diccionari general de la llengua catalana*. Barcelona: Llibreria Catalònia.
- DG-2 = Fabra, Pompeu (1954): *Diccionari general de la llengua catalana*. Barcelona: A. López Llausàs.
- DHLF= Rey, A. (dir.) (1992): *Dictionnaire historique de la langue française*. Paris: Dictionnaires le Robert.
- DIEC = Institut d'Estudis Catalans (1995): *Diccionari de la llengua catalana*. Barcelona / Palma de Mallorca / València: Edicions 3 i 4 / Edicions 62 / Editorial Moll / Enciclopèdia Catalana / Publicacions de l'Abadia de Montserrat (2ª ed., Barcelona 2007: Edicions 62 / Enciclopèdia Catalana).
- Duarte, Carles / Alsina, Àlex (1984): *Gramàtica històrica del català* (3 vols.). Barcelona: Curial.
- Espais = Termcat (2008): *Espais terminològics 2007. Neologia terminològica: el tractament dels manlleus*. Vic / Barcelona: Eumo / Termcat.
- Espunyes, Josep (2010): *La castellanització del català*. In: *Llengua Nacional* 71, 24-26.

- FEW= Wartburg, Walter von (1928-): *Französisches Etymologisches Wörterbuch*. Bonn / Leipzig / Berlin / Basilea.
- Gallart, J. (1994): *Llengües en contacte a Perpinyà a finals del segle XIX. El vocabulari de les «Catalanades»*. Tesi de doctorat, Universitat Autònoma de Barcelona.
- Gargallo Gil, José Enrique (1993): Basquet, plató(n), billot; noms de recipients per a fruita a l'orient peninsular. In: *ACILLC IX* 3, 5-26.
- Gual, Valentí (1991): «Gavatxos», gascons, francesos. *La immigració occitana a la Catalunya moderna (El cas de la Conca de Barberà)*. Barcelona: Dalmau.
- Guinot, Enric (1999): *Els fundadors del Regne de València* (2 vols.). València: Tres i Quatre.
- Kunz, Marco (2009): *La patera y sus usuarios. Inmigrantes clandestinos y pasadores en el léxico español*. <http://www.anmal.uma.es/numero17/kunz.htm>, 5/11/2009.
- LEI = Pfister, Max (dir.) (1979-): *Lessico etimologico italiano*. Wiesbaden.
- LMP = Alvar, Manuel (coord.) (1985-1989): *Léxico de los marineros peninsulares* (4 vols.). Madrid: Arco/Libros.
- Luther, Wolfgang / Fiedler, Kurt (1968): *Peces y demás fauna marina de las costas dek Mediterráneo*. Barcelona: Pulide.
- Martines, Josep (2002): *L'aragonès i el lèxic valencià. Una aproximació*. In: *Caplletra* 32, 157-201.
- (2009): *El contacte del català amb la llengua dels aragonesos al segle XIII al País Valencià: influència sobre el lèxic*. In: *Caplletra* 46, 61-88.
- Martínez, Santiago (s.d.): Tesi en preparació sobre el contacte català / llenguadocià en ictiònims. Universitat de Barcelona.
- Mistral, Frederic (1878): *Lou Tresor dòu Felibrige ou Dictionnaire occitan-français*. Aix-en-Provence.
- Moll, Francesc de B. (1952): *Gramàtica històrica catalana*. Madrid: Gredos (ed. cat., València: Universitat de València).
- (1982): *Els llinatges catalans (Catalunya, País Valencià, Illes Balears). Assaig de divulgació lingüística* (2^a ed., Mallorca: Moll).
- Montoya, Brauli / Corbera, Jaume (1998): «L'efecte retorn» dels antics emigrants mallorquins a França sobre el parlar de l'Arracó». In: *Randa* 41, 145-162.
- Nagore, Francho (1977): *Gramàtica de la lengua aragonesa*. Zaragoza: Librería General.
- Nègre, Ernest (1990): *Toponymie Générale de la France* (3 vols.). Genève: Librairie Droz.
- Rosselló, Ramon (1978): *Història de Manacor*. Mallorca: Gràfiques Miramar.
- Sala, Ernesta (1983): *El parlar de Cadaqués*. Girona: Diputació provincial de Girona.
- Sans, Joan (en premsa): *El vocabulari andorrà i el seu reconeixement normatiu*. Jornades de la Secció Filològica a Andorra, 2007.
- Seco, Manuel (1965): *Diccionario de dudas y dificultades de la lengua española*. Madrid: Aguilar.
- Thibault, André (2009): *Le traitement des gallicismes dans le Dictionnaire de la lengua española de la Real Academia Española*. In: *Gallicismes et théorie de l'emprunt linguistique*. Paris: L'Harmattan.
- Vallribera, Pere (1992): *Notes sobre l'origen del cognom Vallribera*. Barcelona.
- Veny, Joan (1980): *Sobre els occitanismes del rossellonès*. In: *Actes del Cinquè col·loqui internacional de Llengua i Literatura Catalanes (Andorra, 1979)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 441-494.
- (1991): *Mots d'ahir i mots d'avui*. Barcelona: Empúries.
- (1992): *De l'occità gronau al català garneu «Trigla lyra»*. In: *Actes del Sisè Col·loqui d'Estudis Catalans a Nord-amèrica (Vancouver 1990)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 60-98.
- (1994): *Contacte de llengües en la llista de peixos de Jordi de Puig (1786)*. In: *Estudis de Llengua i Literatura Catalanes XXIX [Miscel·lània Germà Colón/2]*, 77-94.
- (1996): *Onomàstica i dialectologia*. Barcelona: Abadia de Montserrat.
- (1997): *Les noms catalans du «Bothus podas (Delaroché 1809)» et d'autres pleuronectiformes*. In: *Publications de la Faculté des Lettres, Arts et Sciences Humaine de Nice*, Nouvelle série 38, 387-405.

- (2000): *De la «nineta» a «l'ànima de l'ull»*. In: *Jornades de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans a Elx i a la Universitat d'Alacant*. Barcelona / Elx: Institut d'Estudis Catalans / Ajuntament d'Elx.
- (2002): *Sobre el valencià gemecar*. In: *Caplletra* 32, 143-156.
- (2003): *Qüestions geolingüístiques a l'entorn de la varietat tortosina*. In: Pradilla, Miquel Àngel (ed.): *Llengua i Literatura a les comarques de la diòcesi de Tortosa*. Benicarló: Onada edicions, 351-380.
- (2008): *Els manlleus a través de la història del català*. In: Fargas, Xavier (ed.): *Espais terminològics. Neologia terminològica: el tractament dels manlleus*. Vic: Eumo /Termcat, 27-60 (i dins Veny 2009a: 55-76).
- (2009a): *Per una història diatòpica de la llengua catalana*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- (2009b): *Ombria i els altres noms catalans de la «obaga»*. In: Veyrat, Montserrat / Serra, Enrique (edd.): *La Lingüística como reto epistemológico y como acción social. Estudios dedicados al Profesor Ángel López García con ocasión de su sexagésimo aniversario*. Madrid: Arco/Libros, 1, 553-566.
- (2011): *Sobre el mossarabisme d'alatxa «Sardinella aurita»*. In: *Caplletra* 51, 185-203.
- Verdaguer, Pere (1974): *El català al Rosselló. Gal·licismes, occitanismes, rossellonismes*. Barcelona: Barcino.
- (2002): *Diccionari del rossellonès*. Barcelona: Edicions 62.
- Westphal-Castelnau, A. (1883): *Termes de marine et de pêche en usage au grau de Palavas, près Montpellier*. *RLaR* 23, 130-145.